

KIRJA-ARVIO:

BAHTIN, KRISTEVA JA PEIKKO

Asplund Ingemark, Camilla 2004: The Genre of Trolls. The Case of a Finland-Swedish Folk Belief Tradition. Åbo: Åbo Akademis Förlag. 328 s.

Kaarina Koski

Camilla Asplund Ingemarkin väitöskirja *The Genre of Trolls* (2004) käsittelee suomenruotsalaisia peikkokertomuksia ennen kaikkea tämän- ja tuonpuoleisen välisen suhteen kuvastajina. Samalla teos on painava teoreettinen puheenvuoro. Se muun muassa esittelee intertekstuaalisen näkökulman mahdollisuuksia folkloristiikassa sekä sovittaa peikkoaineistoihin (ja toisiinsa) Mihail Bahtinin eri aikoina kehittämiä teorioita.

Teokseen sisältyy intertekstualismin oppihistorian katsaus, joka laajuudessaan ja analyttisyydessään toimii lähes itsenäisenä teoreettisena osiona. Asplund jaottelee intertekstuaalisen lähestymistavan viidelle tasolle, joita ovat 1) tekstien välisyys, 2) diskurssienvälisyys, 3) lajienvälisyys, 4) kulttuurinen intertekstuaalisuus sekä 5) subjektiivinen intertekstuaalisuus. Samalla hän sijoittaa eri tutkijoiden näkökulmat, myös omansa, näihin lokeroihin. Katsauksen pääpaino on intertekstualismin idean äidin, Julia Kristevan, alkuperäisissä ajatuksissa ja siinä, kuinka tutkijat ovat myöhemmin muokanneet ja soveltaneet ajatusta merkitysten muotoutumisesta tekstien välisessä dialogissa. Asplund asettaa myöhemmät sovellukset ikään kuin vuoropuheluun Kristevan ranskankielisten alkutekstien kanssa. Oman lähestymistapansa hän perustaa pitkälti Lotte Tarkan folkloreaineistoja silmällä pitäen kehittämään intertekstuaaliseen näkökulmaan, jossa metaforalla ja metonymialla on merkittävä osa.

Intertekstuaalisen näkökulman soveltamiseen Asplundilla sisältyy tärkeä, kansanuskontutkimuksen näkökulmiakin koskeva vaatimus: kansanuskon tulkinnaassa on otettava huomioon interteksteinä myös kristinuskoa edustavat tekstit ja näkemykset. Asplund on epäilemättä oikeassa. Kansanuskon ja kristinuskon tiukka erottaminen toisistaan tutkimuksessa on perustunut niiden erilaiseen alkuperään ja erilaiseen evaluaatioon tutkijoiden silmissä. Asplund pyrkii osoittamaan, että peikkokertomukset ja Raamatun tekstit ovat olleet kyläyhteisöissä saman assosiaatioverkoston osia ja näin ollen vaikuttaneet toistensa tulkintaan. Yksi to-

diste näiden diskurssien läheisistä yhteyksistä on, että tarinoissa siteerataan toisiinsa uskonnollista kirjallisuutta. On kuitenkin otettava huomioon, että tässä erityistarkastelun kohteena olevassa Vöyrin pitäjässä uskonnolla on ollut erityisen vahva jalansija.

Asplund jakaa intertekstuaaliset suhteet kolmeen tyyppiin. Kansankertomusten suhteutuessa Raamatun kertomuksiin jako tarkoittaa käytännössä sitä, että tarina on joko samaa mieltä raamatullisen intertekstin kanssa, esittää sen käänteisenä tai kiistää siinä esitetyn tulkinnan. Käänteisyys ja kiistäminen jättävät peikkotarinoille tilaa kyseenalaistaa tai kansanomaistaa Raamatun teemoja, mutta näin ymmärrettyinä Asplundin intertekstuaalisiksi tulkitsemat yhteydet ovat toisinaan liian väljiä. Samantyyppinen teema ei mielestäni riitä tekemään Raamatun kertomuksesta peikkotarinan intertekstiä, etenkin jos asiaa on käsitelty näillä eri tahoilla aivan eri tavalla. Kun esimerkkitekstissä (s. 168–169) mies päättää luopua aikeestaan surmata rikas muukalainen siksi, että tämä paljastuukin hänen kauan kadoksissa olleeksi veljekseen, assosioituuko tämä veljessurman mahdollisuus todellakin Kainiin ja Abeliin? Välittääkö tällainen yhteys tulkintaa tai kommentointia näiden episodien välillä? Vahvempiakin yhteyksiä kristillisen ja kansanomaisen diskurssin välillä kuitenkin löytyy etenkin abstraktimpien, suurempien teemojen ympäriltä.

Teoksessa ei ole ryhdytty luettelemaan samanlaisten folkloremotiivien esiintymistä erilaisissa yhteyksissä ja niiden käyttöä muiden tuonpuoleisten olentojen kohdalla. Se ei olisi palvellutkaan näkökulmaa, joka tekijällä on peikon tutkimiseen. Tässä tuonpuoleista tarkastellaan tämänpuoleisen peilinä, josta kertominen on mahdollisuus keskustella yhteisöstä ja kertojien elämään vaikuttavista oloista. Yliluonnollinen maailma nähdään kerronnallisena instrumenttina tärkeille identiteettiä ja maailmankuvaa koskeville pohdintoille.

PEIKKO JA KUINKA SIITÄ KERROTAAN

Tutkimus jatkaa suomenruotsalaisen kansanuskontutkimuksen linjaa paneutumalla tarkasti tapaan, jolla tutkimusaineisto on koottu. Asplund esittelee kerääjät elämäkertatietoineen ja myös heidän informanttinsa sekä lainaa katkelmia perinteen tallentajien kirjoituksista, joissa näkyvät heidän käsityksensä folkloresta ja motivaationsa sen tallentamiseen. Suomen ruotsinkielisen folkloren osalta tilanne oli 1800-luvulla kieltämättä ristiriitainen: sivistyneistön kääntynyt suomenmieliseksi vaatimus suomen kielen vahvistamisesta sisälsi sen mahdollisuuden, että ruotsin kielen on hävitävä kokonaan (s. 47). Ajatus katoavan pelastamisesta perinteenkeruun motiivina oli siis paljon konkreettisempi kuin suomenkielisen perinteen tallentajilla.

Tutkimusaineisto on rajautunut reiluun kahteensataan tekstiin, joista 123 on peikkoa koskevaa primaariaineistoa. Peikon määritelmä on karkein mahdollinen: olento, jota kutsutaan peikoksi (*troll*) ja joka asuu metsässä. Lukija uskoo viimeistään aineisto-osuuden jälkeen, ettei tarkempaa luonnehdintaa voi suuren variaation vuoksi tehdä. Se, ettei sitä edes yritetä, on linjassa tutkimusnäkökulman kanssa, jossa peikkokertomuksille tunnusomaiseksi piirteeksi nostetaan nimenomaan vierautta edustavan toimijan määrittelemättömyys.

Asplundin tavoitteena on ollut aineiston esitleminen ilman tulkintaa. Vaikka jo aineistokatkelmien valinta ja niiden jäsentäminen väistämättä joko edustaa tai pohjustaa tulevaa tulkintaa, tässä on silti päästy niin lähelle tulkitsemmättömyyden tavoitetta, että lukija ehtii tajuta motiivien päämäärättömän luettelemisen absurdiuden ja raskauden. Asplund erottaa toisistaan aluksi vain miesten, naisten ja lasten kohtaamiset peikon kanssa ja vyöryttää näiden kolmen alaotsikon alla muutoin sekä sisällöllisesti että perinnelajillisesti vaihtelevaa aineistoa. Vähitellen kuva alkaa kuitenkin tarkentua: aineisto jäsennetään suhteessa tämän- ja tuonpuoleisen välisen kontaktin luonteeseen. Toleranssin ja konfliktin käsitteiden kautta nostetaan omiksi ryhmikseen myös tapaukset, joissa rauhanomainen kontakti ihmisen ja peikon välillä kärjistyy lopussa konfliktiksi tai, päinvastoin, alkuasetelmassa vallinnut konflikti puretaan kertomuksen kuluessa.

Asplund ei tee aineistolle perinnelajianalyttista jaottelua typologisessa mielessä. Sen sijaan hän käsittelee etenkin Briggsiin ja Baumaniin nojaten genreä tulkinnan ja tuottamisen mallina, josta kertoja voi kuitenkin halutessaan poiketa. Esimerkkikertojan, Johan Alénin, kerrontastrategiana on aktiivinen genren muokkaaminen saduista ja tarinoista otettuja rakenteellisia ja sisällöllisiä piirteitä yhdistämällä. Asplund tuo Alénin aineistojen kautta esille sen varsin perustellun näkemys, että geneeriset mallit eivät ole vain tyylillisiä vaan myös sisällöllisiä. Alén tuntuu kääntävän satuna aloittamansa kertomuksen parodiaksi ja sen yksityiskohdian tulkinnan aivan toiseksi tuomalla yhtäkkiä mukaan tarinoiden tulkintakehyksen.

Juuri tähän tyyli- ja laajuuksien välillä kelluvaan mutta tulkintakehyksen yhdistämään korpukseseen nähdäkseni viittaa koko teoksen salaperäinen nimi, *The Genre of Trolls*. Aineiston kertomukset eivät edusta puhtaasti mitään ideaalityypistä genreä, mutta niitä yhdistää tietty sisältö ja sen mukana tulkintatapa, jossa tarkastellaan yli-luonnollisesta kertomisen kautta tässä maailmassa kohdattuja sopimattomia ja uhkaavia ilmiöitä. Tähän genreen kuuluu olennaisesti peikon määrittelemättömyys.

DIALOGISUUS JA MÄÄRITTELEMÄTTÖMYYS

Tutkimuksen loppupuolella Asplund tarttuu vielä yhteen teoreettiseen apparaattiin täydentääkseen peikosta tekemänsä tulkinnat. Voidaan jopa ajatella, että tutkimus muotoutuu teoreettiseksi puheenvuoroksi, jossa peikkokertomukset ja niissä käsitelty suhde tuonpuoleiseen alistetaan Bahtinin teorioiden testauksen ja edelleen kehittelyn aineistoksi. Luvussa 7 Asplund esittelee Mihail Bahtinin eri aikoina kir-

joittamia teorioita kertojan suhteesta kerrottuihin henkilöihin. Polttopisteessä on kysymys näiden määrittelemisestä: viimeistelläänkö henkilökuva lopulliseksi ja muuttumattomaksi (*finalization*) vai jätetäänkö se avoimeksi ja joiltakin osin määrittelemättömäksi (*unfinalizability / indeterminacy*). Määrittelemättömyys tekee kuvatuista supranormaaleista olennoista arvaamattomia, pelottavia ja vaarallisia. Peikon karkottaminen tai surmaaminen, jonka oikeutusta ei tarinoissa koskaan tarvitse perustella, pyrkii neutraloimaan sen kertojia ahdistavan määrittelemättömyyden, jota peikko edustaa, ja finalisoimaan siihen otetun kontaktin. Peikon tappaminen ei kuitenkaan ratkaise asiaa, sillä seuraavissa kertomuksissa peikko on edelleen määrittelemätön. Toinen vaihtoehto on antautua dialogiin määrittelemättömän kanssa.

Asplund yhdistää hiukan eri kohteisiin Bahtinin vanhempia (ei-dialogisia) että myöhempiä (polyfonisia) teorioita ja täydentää määrittelemättömyyden käsitettä Bahtinin aikaisemmilla huomioilla finalisaatiosta.

Asplundin soveltamat ja kommentoimat teoriat eivät ole sellaista folkloristiikan näkkileipää, johon kaikkien hampaat pystyisivät ainakaan tässä laajuudessa. Ne huomiot ja tulkinnat, joita Asplund tekee näiden teoreettisten apparaattien avulla, ovat kuitenkin laajemmankin huomion arvoisia. Henkilökohtaisia suosikkejani on sisällön ja tulkintakehyksen kiinnittäminen genren käsitteeseen niin, että genre paitsi ohjaa kertomuksen tulkintaa sen uskottavuuden suhteen, myös näyttää, mistä kertomuksessa on pohjimmiltaan kysymys. Asplund esittää jatkotutkimuksen aiheeksi, millainen merkitys määrittelemättömyydellä on uskomusaiheisten kertomusten lajinmuodostuksessa. Implisiittisesti hän jo tässä tutkimuksessaan viittaa siihen, että juuri määrittelemättömyys olisi peikkokertomuksen genren ydintekijä.

FM Kaarina Koski valmistelee folkloristiikan alan väitöskirjaansa Helsingin yliopistossa.